

Ali Ekecik'in *Göçüyor Kalbim* Adlı Kitabındaki Şiirlere Yönelik Bir Söylem Çözümleme Denemesi

An Experimentation of Discourse Analysis on Ali Ekecik's Poetry Book *Göçüyor Kalbim*

Ömer SOLAK*

ÖZET

Bu çalışmada, şiirleri ile önce birtakım yerel ve ulusal dergilerde görünen, ardından yayımladığı iki şiir kitabı ile bu türdeki iddiasını devam ettiren Ali Ekecik'in *Göçüyor Kalbim* adlı ikinci şiir kitabından alınmış örnekler üzerinden şiirsel söylemine dair bir söylem analizi denemesi yapılmaktadır. Çalışmada önce dilin sosyal bağlamı çerçevesinde söylem ve söylem analizi yöntemi açıklanmaya çalışılmakta; ardından tarihsel ve sosyolojik bağlantıları ile onun şiiri betimlenmektedir. Takiben, örnekler ışığında, onun şiirinin söylemsel yapısının toplumsal ve düşünsel art alanla ilişkisi ele alınmaktadır. Nihayet Ekecik'in şiirinin hem tasavvufla hem de zamanının sosyo-politik iklimi ile zengin bağlantılara sahip olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ali Ekecik, söylem çözümleme, dil-iktidar.

Çalışma Türü: Araştırma

ABSTRACT

This paper tries to examine the mystic discourse of Ali Ekecik's poetry in his book of *Göçüyor Kalbim*. Ali Ekecik has first appeared with his poems both on local and national reviews. This book of him were thriving enough to prove his ambitions and achievements in his field as successful. Firstly in this work, the relationship between the society and the linguistics will be addressed. Afterwards, Ali Ekecik's poetry will be linked with historical and sociological norms. The world view of a certain class of people will be analysed with the help of the linguistic approach. It's believed that the structure and power relations of a society is shaped in line with the discourse of that society. When Ekecik's poetry is examined, it will be concluded that; both the mystic discourse and the discursive climate in his poems have something to do with; (1) the the structure of the society when the poetry is written, (2) fictional background and (3) the power relations of a society at that time.

In this paper, the findings are derived from a poetry book of Ali Ekecik. The displacements used by the poet as opposed to the standard codes of the language, the metaphors used in order to point out the objects and the actions, slogans, the jargon, poetic images, irony, emotional approaches like sentimentalism, the cultural and folkloric relationship between the reader and the poet are the notions that are examined from a discourse analytic perspective.

Ali Ekecik was born in 1959 in Aksaray. He studied in Aksaray till he was fifth grade. From grade 6 to 11, he continued his studies in Mersin. He completed his higher education degree in 1983 in Izmir. He got his doctor of medicine degree in 1993 in Sivas. He lives and still works as an internist in Kayseri at the moment. He was a high-school student when he was first introduced with poetry. Firstly he appeared with his poetry in the magazines of *İkinci Yazları*, *Dergâh*, *Yedi İklim*, *Kaynlar*, *Nar* and *Çerağ*. His books of *Filiz Süren İlahiler* (1996) and *Göçüyor Kalbim* (1999) came after his published articles in the magazines.

Language itself is primarily a word. The birth of a language comes through the invention of writing and the prestigious variant of cultural and political aspects of that specific region that the language originates. That's how the rules and the standards of a language is formed. Hence, linguistics always focus on the standards within languages. However, due to the influence of cognitive psychology and anthropology, linguistic messages can't be just based on the standards of that language. In this sense, starting from 1970s, the analysis of linguistics gained a new perspective not only from structural point of view but also from social figures that the language exists in. The researches that focus on the standards and codes of a language omit the fact how language among certain group of people and certain professions is used. That's why, unlike the missing elements in a standards-focused analysis of a language, discourse analysis examines the influences of variables like education, geography, income levels, ethnicities, cultures, castes and religion on a language.

On the other hand, discourse analysis has different approaches and classification methods to apply. To Hudson; the varieties of a language on individual, national and local levels are classified as *dialects*, *sociolects* and *idiolects* whereas Chomsky divides the language into two as *internal language* and *external language*. The internal language is referred to address the order of words and the meaning of words on an abstract level. The *external language* is used to share the behavioural commonalities in the relations of a society on a social level. Süer Eker (2007: 2) defines the "*modes of a language*" with enlarging circles. Eker outlines the very first, narrow circle as the *basic language* to point out the daily informal language used within friend groups and families. The second middle circle is named as *mid language* to address the formal language used by educated people. The last and the largest circle is determined as the *elite language* to name the ceremonial language used by senior people.

To mysticism, putting "yourself" forward is perceived as an act of immaturity. An individual expresses himself within the boundaries of systematic structure that he exists. The identity of a group dominates the meaning of all individualistic notions within that community. The word 'I' began to sound like something negative. However, at the end of 19th Century, the rise of individualism on all art forms, social and cultural norms influenced the people who were into mystics. There arised the social

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

identity conflict due to the struggle between one's consciousness and his efforts to be able to exist in the group. On one side lies the dilemma of expressing "yourself" with modern art forms whereas on the other hand, the wish to become one with the divine and greater soul and freeing yourself from your ego leads a clash of identities within yourself.

Not only Ekecik has this type of dominant contrast but also all the other writers of his era have the same problem. The contrast stems from the tools of self-focussed modern arts and the expressions of mystic acumen. The artist first needs to give up the notion of "self" if he wants to evaluate mystic discourse which originates from Islam. Ekecik's poems are good examples to track this process of getting rid of yourself in the arts.

The act of language in a mystic discourse, which can be seen as the collection of unique expressions of a social group, is used to define the notions and specific conditions in life. In line with the affects of cultural and folkloric norms on the language, the art of communication proves that the members who uses those expressions, are immediately recognised as part of that group. Ekecik puts the emphasis on religious values in all his poems. In a way, that's how Ekecik tries to benefit from the act of a language used by people who are into mystic discourse. Ekecik can be perceived as an individualistic poet who feeds his works with Islamic mysticism and harmonize them with the modern notions. Ekecik uses mysticism in his poems as a cultural figure. Since Ekecik places the religion-Islam at the core of his life, his poems are highly influenced by mystic discourse, which has an old history just like Islam and has its own way of expressing the world around itself. This mystic discourse gave depth to the poems of Ekecik. With the words and meanings of the mystic discourse, Ekecik's perception widens in accordance to the geographical and cultural span of mysticism.

On the other hand, the language used by the people who are into mystic discourse are highly linked with their environment, their rituals and ambitions. However, Ekecik's poems lack this type of mysticism. With Ekecik's own individualistic sensibility, he prefers to communicate his intensity as long as he feels attached to it. This can be interpreted as the one's quest for looking for his own roots and the one's self expression through nation-wide accepted values and norms. Poets, as being the intellectuals of a society, try to form a synthesis between the history and the culture of that society. By doing so, they are believed to accomplish their primary mission of their being intellectuals as well as serving to their historical ties and beliefs as part of their responsibility towards their society.

Keywords: Ali Ekecik, discourse analysis, language and power relations

Work Type: Research

GİRİŞ

Teorik temel: *Söylem*, ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin bir süreçtir. (Sözen, 1999: 8-10). Keza sözün (utterance) anlamı konuşucunun durumunu, dinleyicinin ufkunu (anlam ve değerler) ve dilin kendi içinde taşıdığı tarihsel malzemeyi kapsar. Dil, söylem içinde ifade edilir; söylem, bağlamda şekillenir, bağlam ise metin içinde oluşur. Bir metin türü olarak edebi metinler de bu vasattan müstağni değildir.

Söylem analizi, son yirmi yıldır edebi metinlerin diline ve üslubuna yönelik incelemelerde sıklıkla kullanılan bir yaklaşımdır. Nitel bir araştırma yöntemi olan söylem analizi, odağını anlamın değişkenliğine çevirirken, metinlerin anlambilimsel ve sözdizimsel yapısını incelemekle kalmaz sosyo-kültürel boyutlarını da ele alır. Öte yandan söylem analizinde pek çok farklı yöntem vardır. Bunlardan biri olan stilistik (biçembilimsel) söylem analizi; kelime bilgisi, metin dilbilim, metin bağdaşıklığı ve metin sözdizimi üzerinde odaklaşır ve metinlerin karmaşık değişkenlerini, sıra dışı dil kullanımlarını ve sapmalarını araştırır.

Problemin tanımı ve sınırlılıkları: Bu çalışmada Ali Ekecik'in¹ *Göçüyor Kalbim* adlı şiir kitabındaki (1999) şiirlerin sahip olduğu söylemin belirgin karakteristiklerini ortaya konulacaktır. Şairin nesnelere ve eylemleri karşılıken kullandığı metaforik yapılar, slogan ve kalıp sözler, şiirsel imgeler, ironi ve santimentalizm gibi duygusal tutumlar, okurla kurulan kültürel ve folklorik dokuyu yansıtan iletişim incelikleri gibi hususlar, söylem çözümlemesi açısından incelenecektir.

Amacı ve Önemi: Çalışmada inanç, tutum ve eylemleri belirleyen söylemlerin şiirlerde nasıl metinselleştiğini ortaya koymak ve metinsel iletiyle de yakından ilişkili olan söylemi tarihi ve sosyal bir bağlam içinde değerlendirmektir. Son yıllarda Türkiye'de edebi metinlere odaklanan söylem çözümleme çalışmalarında şiirlerin çok az yer aldığı düşünüldüğünde incelenen şiir kitabındaki şiirlerin dilsel yapısını da belirleyen sosyal bağlamın nasıl söylem düzeyine çıktığını ortaya koymak önem kazanacaktır.

Yöntemi: Biçembilimsel söylem analizinde örneklem büyüklüğü veya sayısından çok seçilen metin parçasının veya parçalarının söylemsel özelliklerinin önemli olduğu bir nitel araştırma yöntemidir. Bu

¹ Ali Ekecik, 1959 yılında Aksaray'da doğar; ilköğrenimini Aksaray'da, orta-öğrenimi Mersin'de; yüksek öğrenimini ise 1983'te İzmir'de tamamlar. Ardından hekim olarak ihtisasını 1993'te Sivas'ta tamamlayan şair, hâlen iç hastalıkları uzmanı olarak Kayseri'de yaşamaktadır. Şiirle ilk kez lise yıllarında uğraşmaya başlayan Ekecik, ilk şiirlerini *İkinci Yazları*'nda yayımlar. Ardından şiirleri *Dergâh*, *Yedi İklim*, *Kayıtlar*, *Nar* ve *Çerağ* gibi dergilerde görünür. Şairin *Filiz Süren İlabiler* (1996), *Göçüyor Kalbim* (1999) adlı yayımlanmış iki de şiir kitabı vardır (Işık, 2006: 1152-1153).

amaçla metinlerin kendi içinde bir bütünlüğü ve tutarlılığı olmalıdır (Mil, 2007: 157-158). Çözümleme **okuma/sınıflandırma, yorumlama ve yapılandırma** aşamalarını kapsar. Yorum yalnızca dilbirimlerinin anlamının ortaya konmasını değil, aynı zamanda onların toplumsal ilişkiler, cinsiyet ve grup üyeliği gibi diğer işlevlerini de kapsar.

Çözümlemede söylemin kültürel özellikleri (söylemin kültürel aidiyeti, kullanıldığı sosyal durum), gramatik özellikleri (söylemin ölçünlü dille veya diyalektle kuruluşu, gramatik öncelemeler ve paralelizmler) etkileşimsel özellikleri (kimin kime hitap ettiği, yazarın/konuşurun niyeti, ilgisi ve amacına ulaşmak için dili nasıl organize ettiği) gibi farklı boyutları ve özellikleri göz önünde bulundurulur (Akt: Baş, Akturan, 2008, 34-35).

1. Şiirlerindeki Söylemin Kültürel Özellikleri

Tasavvufi Temaslar: Tasavvufi söylemin, zümresi tarafından paylaşılan bir dil içi bir dünya görüşü vardır. Ali Ekecik'in okurla ilişkisini düzenlemek, kendi konumunu ve iletisini pekiştirmek/desteklemek için tasavvufi söylemin birtakım referanslarını kullandığı görülür. Dış âlemi tasavvufi bir yorumla görürken; kullandığı dil de ona özgü kodlardan uzak değildir. Ayrıca onun şiirlerindeki başka hayatlar ve başka olasılıklar arayan modern ve yabancılaşmış birey ile tasavvufun yaşadığı çağdan ve hayattan başka bir çağa özlem duyan insan-ı kamili örtüşür. Parçası olduğu dünyanın sebep olduğu varoluşçu "bunaltı"yı sufi bir yorumla çözmeye çalışan Ekecik'in yaşadığı çağa yönelttiği eleştiriler de bu vasatta anlamlıdır:

"Bekleyen Gitti: ...ekin un ufak/ paramparça yüce gemi / bir ezgi bıyrukların arasında/ sılayı arıyor zaman kelebeği/ nice kent geçtim nice ölü / bir felkaeti uluyordu / erike ağaçlarından ipler sarkeyordu" (Ekecik, 1999: 15).

"Gurbetin Yonttuğu Yıldız: hep hüzzündeyiz/ bir kırık taş/ gurbetin yonttuğu yıldız" dizeleri derken yaşanan çağı "gurbet" olarak niteler (16).

Onun şiirini tasavvufa yaklaştıran bir başka cephe ise, tasavvufi değerler dünyasından kelimelerin seçilmesidir. Tasavvufun kelime kadrosunu kullanmak, aynı zamanda şair ile hedef/okur arasındaki ilişki için başvurulan düzenlemedir.

"Hicret: ...düşlerdeki / kuş seslerini yayar güne / gül derinliğini kelebek düşlerini / bir yapı kurar toprağın uyuşmaz yanından / yeşil çağlayandan..." (44).

Ancak şairi mutasavvıf söylem alanı içinde değerlendirmemek gerekir. Öyle ki tasavvufun girift ve soyut vahdet-i vücut düşüncesini, somut bir takım kültürel semboller ve analogilerle yalınlaştırmaya çalışmasının aksine; Ekecik, eğitilmiş bir üst sınıfın derinlikli çağrışımlarla ve alışılmamış bağdaştırmalarla örülü üst dilini tercih eder. Tasavvuf terminolojinden yapılan ödünçlemeler, bir söylemsel strateji olarak kendisini okuru nezdinde bir konumlama çabası olarak değerlendirilebilir ancak.

Ekecik'in dili, kentli kökenlere sahip sürrealist ve dilde avangart deneysellikler arayan *II. Yeni* şiirinin dilsel tecrübelerine dayanır. Bu, bölgeler ve sosyal grup dillerinin üstünde ölçünlü bir aydın dilidir. Böylesi bir dil tercihi, şaire hem daha geniş bir okur, hem de tüm alt dil alanlarının veremediği geniş bir imaj ve göstergeler dünyası içinde hareket etme imkânı sunacaktır. Öte yandan bu genişleme ona rahat bir ifade sağlarken bir yandan da tasavvufi söylemle mesafeyi açmasına sebep olur. Kendini kitleleri "irşad" gibi bir gayede görmeyen şair, kendi "ben"inin topluma ve kendi kendine yabancılaşmışlığını ve entelektüel kaygılarını şiirinin merkezine taşır sadece:

"Seninle: bir kuş bile değilim/ kaybettim harflerimi/ uyuyorum/ güneşi denemeye gücüm yok/ yaklaşıyor kan/ bir dünyayı kökünden söküyorlar..." (22).

Ayrıca Ekecik'in şiiri, ne folk edebiyatın ritminden, ne klasik edebiyatın ahenginden istifade eder. Aksine onun şiirine hâkim olan 1940 sonrası Türk şiirinin ametrik ve atonal ahengidir.

"Utku: ...şimdi/ atlardır sürükleyen/ tutuşmuş bir haritayı / yüzlere bir çiçek gibi uzanırken / öteki zamana/ dağlardan sula kokusu taşıyan / taşarak kafeslerden duvarlardan / gelip yerleşiyor damarlarım" (24).

Düşünsel Artalanla İlgili Temaslar: Ali Ekecik'in şiirleri, onun dünyaya ve hayata bakışının doğal bir sonucudur. İslam'ı bir hayat görüşü olarak benimsemiş olan Ekecik, şiirlerinde bu görüşün, bu anlayışın tezahürleri dile gelir. Kendi içinde tutarlı ve bütünlüklü bir evreni olan şiiri; modern çağın karamsarlıkları ve yer yer nihilizme varan derin kasvetini umuda, özleme, sevince ve imana dönüştürmek için fırsatlar arar.

Daha çok yaşadığı çağı tenkit ederken ortaya çıkan bu imanın arkasında 1960 sonrası Türk İslamcılığının referansları yatar (Bkz: Solak, 2012).

Ulvi, “mukaddes” bir çağa özlem, geçmişte yaşandığına inanılan “altın çağlar”a dönüş, doğanın masumiyetine duyulan sevgi, “ezeli” ve “ebedi” olana yöneliş; şiirlerinin başat tematik alanlarını oluşturur. Şair yer yer şiirlerinde okurunu İslami bir mücadeleye ve “dava”ya çağırırken; İslam medeniyetinin yeniden inşası düşüncesinden ilham alır.

“Bir Umudum Var: *“Bir seberle böyle / geçen karanlıkları unutup / biricik şarkımı / çiftler içinde...”* (35).

Çağrı: *gözlerin güneş denizi / kış çiçeği kokan ülkemi aydınlatıyor // ellerin orman yangını / cihadında özgür / şiirin parısı // yitik günlerde sesin umut barutu / içimizde patlıyor // Şimşek adını yazıyor / gelincik ve buğdayla / yarının katalarına* (55).

Öte yandan onun şiiri, aktif iç siyasal temaslardan uzaktır. Ancak şair, İslam coğrafyasının meselelerine de kapısını kapatmaz: Filistin, Çeçenistan ve Bosna gibi İslam coğrafyasının kanayan yaraları ile ilgili şiirler yazan şair, bu yönüyle oldukça etkilendiği anlaşılan Sezai Karakoç’un izinden gider.

Sınıfsal Temalar: İngiliz sosyo-linguist Basil Bernstein, “sosyal kod sistemleri”nin sosyal sınıflar arasındaki bazı konuşma kalıplarını açıkladığını belirtir. Sosyal sınıf ve meslek, en önemli dilsel belirleyicilerdendir. Bir dili ana dil olarak konuşanların dil standartlarına uyuşuna bakarak soyağacının hangi sosyal sınıfa dayandığını söylemek mümkün olacaktır. Orta sınıfın konuşma biçimleri ile çalışan sınıfın; kırsal nüfus ile de kentlilerin dilsel kodları birbirinden farklıdır. Sınıf içi sınırlandırılmış dilsel kodlar (*restricted codes*), konuşurlarına güçlü bir aidiyet hissi kazandırır.

Bernstein’e göre üst ve orta sınıflarda sosyal bağlar iyi tanımlanmamış olduğu için sosyal kimlikler, daha çok sınıfla değil; bireysel eğilim ve mizaçlarla ilişkilidir. Sınıfa, sosyal dayanışmaya, cinsiyete ve yaşa bağlı bir sosyal rol taksimatı bulunmadığı için insanlar rollerini alt zümrelerdekini aksine hazır bir kalıp olarak değil, bir takım etkileşimlerle elde ederler. Dil kodları da grup vurgusu taşıyan “biz”den ziyade “ben”in etrafında döner (Bernstein, 1971: 45-60).

Sosyo-kültürel olarak bir entelektüel ve bir şair; sosyo-ekonomik statü olarak da bir doktor olan Ekecik’in sınıfsal konumu, dilsel tavrına da yansır. Onun bireydilsel özellikleri, sınıfdilsel özelliklerinden daha güçlü olan söylemi, şiirini grup vurgusundan uzaklaştırır.² Alışılmamış bağdaştırmalarla ve sürrealist imgelerle derin çağrışımsal imkânları yoklarken; dindar ama bireysel açmazları ile fazlasıyla meşgul, kentli bir söylem kurar. Din ve tasavvuf, yaşadığı çağı fazlasıyla karanlık ve içinde yaşadığı “kalabalıklar”ı amaçsız bulan bir seçkinin karamsarlığa düşmemek için sarıldığı bir vasıta sadece. Bu noktada şair, asırlık tasavvufi mazmunları, modern şiirin imajları ile ve yeniden yorumlar.

“Kırıyor Beni: *... çatlama dudaklarımla bekeleyeceğim / bir türküden öbürüne solarken güllerim / döğülmiş onurum / tabımda dilim / aşkımın kıızı bulutu gözle / bütün işler aslına dönecek / ben yurdumu bekeleyeceğim”* (59).

Bu şiirde tasavvufi “dönüş” mazmunu etrafında modern insanın meselelerine bakarken, mutasavvıf söylemin -nesneleri ve kimi kavramları karşılarken kullandığı- kendi dil-içi dünya görüşünden hareket etmez. Aksine onun donmuş mazmunlarını sürrealist imgelerle değiştirir:

“Göçüyor Kalbim: *gece öpmiyor yüzümü / gül koklamıyor / azalıyorum ölere / iniyorum ibanetten hüzüne / öğ çekirdekleri serpererek / biyyiyeceğim karanlıklar bekeleyin / sevdiği giden bir aşğım / annesini kaybetmiş bir çocuk / süzüllüyor gözlerim / aynadan / olandan / varlığın renklerini giyinerek / iniyorum bir ırmağın yoluna”* (7).

Bu yönü ile onun şiiri, alaturka bir ahenge sahip kentli dile de; kırsal kültürün deyimler ve atasözleri ile örülmüş folk diline de uzak seçkin bir cumhuriyet aydını dilidir.

“Son Söz: *direnci buldum / yalumlardan iniyor gözlere / ve çevik asmalar üstünde düşler / gölgelerini düşürdüler kirpiklere / lambam / parladı umut koyağında / bir köpüklük zamanda”* (24).

2. Ekecik’in Şiirinin Retoriği ve Söylemsel Stratejileri

Yazılı ve sözlü metinlerle kurulan iletişimlerde birey, kendi pozisyonun gereklerine uygun olarak söylemini ileriye dönük bir stratejik planlamaya tabi tutar. Bireyin konuşmaya katılma(ma)sı, sözcelerin sırası veya konu kaymaları gibi “söylemsel strateji”ler birtakım bireysel ve toplumsal beklentilere tabidir

² Bu bağlamda her ne kadar mutasavvıflar, entelektüel ve toplumsal saygınlık anlamında buldukları muhitlerin üst katmanlarına ait olsalar da; söylemlerinde güçlü bir grup vurgusu hâkimdir. Öyle ki tasavvufun bütün kâinatı kucaklayan doktrini, “ben” vurgusunu küçümser.

(Van Dijk ve Kihtsch: 1983: 60-61). Birey, incelik, alçakgönüllülük veya saygınlık gibi stratejilerle sadece sözceleri değil; jestler, mimikler ve diğer dil ötesi pratikleri de üretir.

Konuşmanın etnografisi (konuşma kullanım bilgisi) adını verdiği yaklaşımında Hymes, konuşma kalıplarının kültürel üyesi olunan toplumla iç içe olduğunu varsayar. Dügün, tören, kavga gibi konuşma durumlarında dil, bir eylem (edim) gerçekleştirilmek için kullanılır.³ Bir konuşma topluluğunun üyesi olmanın getirdiği “iletişimsel beceri”, bireye ne zaman, ne konuşulacağını veya susulacağını, değişik konum ve rollerdeki kişilerle nasıl konuşacağını, çeşitli bağlamlara uygun düşen dil-dışı (davranış, jest/mimik) öğelerin neler olduğunu, konuşma sırasının neye göre düzenlendiğini, herhangi bir bilginin kaynağını sormayı, ricayı, emri... kısacası o konuşma topluluğunun bütün ritüellerini öğretir (Hymes, 1989: 53; König 1991: 61). Öyle ki birey nezaket ve yumuşatma (*politeness and mitigating*), ötekileştirme (*otherisation*), aidiyet duygusu yaratma (*sense of belonging*) ve ima (*hint*) gibi stratejileri uygun kod değişimleri ile uygular (Eker, 2007: 129).

Örtülü Grupsal Aidiyet Stratejileri: Ekecik’in şiirinin en güçlü retorik özelliği, okurla kurduğu duygusal paydaşlıktır. Şair gizil toplumsal anlamlar taşıyan birtakım kod kelimeler üzerinden okurla aynı düşünsel iklim içinde olmanın alışverişini yaşar. Önce bu kod kelimeler ve stratejiler aracılığıyla, bir değer ve inanç algısının büyük resmi çizilir. Sonra giderek daralan daireler ile İslam’ı merkeze alan bir yaşamın, ardından da tasavvufi duygu ve düşünce ikliminin anlam alanlarını oluşturur. Sözün sahibine bir aidiyet duygusu sağlayan bu ifadelerin derinindeki grup aidiyeti ile hedef/okuru yakalar. Böylelikle çizilen resmi tanıdık ve kendine yakın bulan okur, söylemin iklimine girmeye başlayacaktır. Denilebilir ki şair, toplumsal birikimin birer anahtarı olarak kullandığı kod yapılar ile kendi okurunu kendisi belirler.

“...*sultanın oğluyum ben/ doğuyu gözeten/ bir yaşlı gülüşün aydınlığı kaldı/ alt üst olmuş içimin köylerinde/ ak ey varlık/ es ey vefanın yel?*” (40).

Ekecik şiirinin referansları arasında Kur’an ve İslam tarihi vardır. Kur’an’daki ve İslam tarihindeki çeşitli kavramlara ve olaylara göndermeler yapılırken okurla din paydaşlığı ve dinsel alanı önceleme üzerinden bir örtük alışverişe girilir:

“*İmandır keşfeden taştaki şefkati / sevdalı bir pınar yapar alevlerden*” (16).

Burada kolektif hafızada bir anlam derinliği olan kelime, kavram ve olgulara yapılan telmihler, **kolektif kelimelerin saygınlık alanı** stratejisini güder. Dinle ve gelenekle ilgili kelime kadrosu üzerinden okurla bir köprüsü inşa eder.⁴

“*Erciyes: ...göçebe yüreğim harmanlar duyularını / Tanrı’nın dağda canlanan yüceliğini / daireler çizilen bir gezginim / başını taştan taş vurarak akan / ırmak gibi dalgın bir yabancı...*” (31).

Şair, okurla açık bir ilişki kurarken ona “sen” veya “siz” zamiri ile seslenir. Şiirlerdeki “ben” ve “biz”ler de çoğu zaman grup adına konuşan kolektif bir kimliğe işaret eder:

“*Gurbetin Yonttuğu Yıldız: ...hep insandayız / öteki yakadan gelecek / tanış düşlerden ağacak şafağa / göllerim gözliyor yağmurlarını / övüleni bekliyorum ufukta / doğuya yönelen atların şarkısı / bir hamleden giderek yalnızlığa / dönüyor ay gülü / düşünüyorum bir daha yollara...*” (18).

Ekecik’in şiirinde belirlenen aidiyet stratejilerini şu şekilde tabloşturmak mümkündür:

Tablo 1. Hedef/okur ile temas kurmak için söylem şeması

İlişki belirleyiciler	İşlev	Örnek
Dinî kelime kadrosu	Din üzerinden aidiyet inşa etme	“ <i>keün</i> ”(60), “ <i>nefis</i> ”, “ <i>arınmak</i> ”(38)
Kültürel kelime kadr.	Gelenek üzerinden aidiyet	“ <i>sultan</i> ”, “ <i>vefa</i> ”, “ <i>doğu</i> ” (40)
Folklorik kelime kadr.	Folk kültür üzerinden aidiyet	“ <i>bibi</i> ” (11), “ <i>gurbel</i> ” (16), “ <i>bakıraç</i> ” (38)
Grup zamirleri	Doğrudan gruba seslenme	“ <i>ay değildir bu şebre doğan / bizim kanımız ey gece</i> ”(42), “ <i>hep dönüştüyüz</i> ” (17)

Öte yandan Ekecik’in şiirlerinde geleneksel tasavvufun söze kuvvet ve tesir katmak için sıklıkla başvurduğu ayetlerden, hadislerden veya fakihlerin sözleri gibi **kutsal metinlerden yararlanma stratejisi** görülmez. Zira onun şiiri tasavvuf şiirinin biçim ve üslubu ile arasını çok aşmış batılı bir şiirdir.

³ Eğitim düzeyinin ve yaşın düşmesi, stratejik kod değişimlerinin başarısını da düşürecektir.

⁴ Konuya yazılı metinler açısından değinen Roman Jakobson’a göre kalıplaşmış belli edimsöz değeri bulunan sözler her dilde vardır. Toplumsal kültürel uzlaşım ile kabul edilen bu sözler, bir fonksiyonu yerine getirir (akt: Bradford, 1994: 18-20).

Bireysel Duyarlılıkların Kabulü Stratejileri: Aidiyetin sağladığı toplumsal kabulle şairin, artık düşünen bir birey, kendi içinde çatışmalarını halletmeye çalışan bir insan teki olarak hayata, dünyaya, tarihe, olaylara ve olgulara dair kendi yorumlarını sunmasının zamanı gelmiştir. Bu onun okuru ile kurduğu paydaşlıkların üzerine inşa ettiği ikinci bir evredir. İlk evrenin üzerine yükseldiği için onun kabulü daha kolaydır.⁵ Şair kendi duyarlılıklarına göre olguları öne çıkaracak, ikinci plana itecek, duygulanacak, duygulandırılacak, kızacak, hafife alacak veya önemseyecek... Özetle kendi algı evreninin doğrularına stratejik kurgulara okuru da davet edecektir.

“Büyü: ...bir akça kavaktım / tubaf köylüler solgun ormanlarda bulduklarını söyleyen / ama hiçbir yerde görmediğim bısımlar / uyudum sırlı kıyıda / yoksulluktan da derin batta daha deniz / göçmen kuşların arkasında... (62).

Söylem analizinde itibar (prestige) kavramı önemli bir yer tutar. Konuşmada ve yazmada taşıdıkları düşünülen olumlu veya olumsuz değerle bazı gramatik, kelimebilgisel (leksikolojik) veya sesbilgisel (fonetik) seviyelerdeki tercihler, yazara/konuşura bir prestij sağlar. Standart dilden uzaklaşma veya yaklaşma, kelime serveti, aksan, gramatik tercihler gibi öğeler daima bir statü değeri sağlarlar.⁶

Söz konusu bireysel kabul sağlayan itibar stratejilerinden biri de üzerinde fikir birliği olan olgulara yapılan göndermelerdir. Şair sözüne bir tesir, iletisine bir kabul temin etmek için bu değere ihtiyaç duyar.

“Göçüyor Kalbim: ...ey öfke ey kılıç şakırtısı / söyleyeceğim bıkmadan / **Türk**’ün kederli türküsünü?” (12).

“Sıla Dolu Bir Rüya: ...güney yeli / mercan ırmakları getiriyor gözlerimize / **kızıl elma** diye şakıyor kuşlar / sis ve altından şehirlerin şehirlerinde” (13).

Örtülü itibar stratejilerinden biri de bireysel zaafılara veya toplumsal dejenerasyonlara yönelmiş bir tenkidin sağladığı katkıdır. Yazarın dini özden, geçmişin “altın çağ”larının saflığından uzaklaşmış topluma ve kendi bireysel açmazları ile fazlaca meşgul “ben”e yönelik tenkitleri, böylesi bir stratejik söz tesiri sağlar:

“Köpük II: ...**ahdi** taze olan yağarken / **vehimlere** yaslanıyor **inkârlar** / göz yaşından çıkarıyoruz reddedilmeze / zaman anlatırken çiçeklerin diliyle / denize varmak için düşlerde / kardeşim göz / altın sükûatunu ört üstümüzü” (61).

Ekcek’in şiirinde –**Ar, Ir, Dir** gibi geniş zaman kipleri ile iletive bir kesinlik ve kendinden eminlik kazandırılmaya çalışılır. Ancak bu tercih bile, esere tereddütten uzak bir kesinlik ve kavgacı bir tutum kazandırmaya yetmez.

“Hicret: ...düşlerdeki / kuş seslerini yayar güne / gül derinliğini kelebek düşlerini / bir yapı kurar toprağın uyuşmaz yanından / yeşil çağlayanından...” (44).

Tablo 2. Kişiler arası üst söylem şeması

Küme	İşlev	Örnek
Ben vurgusu	“Ben”e ait duyarlılıklara vurgu	“bir akça kavaktım” (62), <i>Göçüyor Kalbim</i> (12)
Kesinlik belirleyiciler	İletinin geçerliliğine vurgu	“bir yapı kurar toprağın uyuşmaz yanından” (44)
Ahlaki kelime kadrosu	Ahlaki nasihat	“altın sükûatunu ört üstümüzü” (61).
Müşterek olana vurgu	İletive kuvvet katma	“ kızıl elma diye şakıyor” (13)
Topluma yönelik tenkit	Tenkidin haklılığı stratejisi	“ vehimlere yaslanıyor inkârlar ” (61)

SONUÇ: Kolektivizmden Bireyciliğe ve “Biz” Çağının Sonu

Türkiye’de 1980’lerden sonra yaşana sosyo-politik değişiklikler, İslamiyetle kendi içinde çok farklı şekillerde ilişki kuran pek çok sosyal ve siyasal anlayış meydana getirmiştir. 1980’lerden sonra yaşanan kırılma ile birlikte İslamcı şairler, eserlerinde tasavvufla temas kurarken; ondan dini bir pratik olmaktan ziyade bir kültürel renk olarak yararlanırlar. Eserlerinde insanı kâinatın özü olarak gören tasavvufla, modern çağın “insan”ını ve onun çelişkilerini birleştirerek zengin bir düşünsel ve söylemsel derinlik elde ederler.

Ancak bu yeni imkan alanı kendi içinde pek çok tenakuzun da doğmasına sebep olacaktır. Tasavvuf, insanı ancak irtibatlı olduğu zümre içinde kıymetlendirir; grup kimliğini her türlü bireyselliğin üzerinde anlamlandırırken “ben” zamirini adeta olumsuz bir anlamla kuşatır, “ben”i öne çıkarmayı hamlık sayar. Ne var ki 19. yüzyılın sonunda bireyi öne çıkaran bütün sanatsal, sosyal ve kültürel temayül sanatı da etkiler.

⁵ Ancak bu kolektif olandan bireysel olana giden bir seyir olduğu için, bireysel algıların ve duyarlılıkların sanatsal bir üst dil ile ulaştırılması, edebi metni alımlayanlarda bizzat yazar marifetiyle bir nicel daralmaya sebebiyet verecektir.

⁶ Örneğin bu, Labov’un Kuzey-Doğu ABD’de yaptığı bir araştırmada sesli harf sonrası “r” telaffuzu hakkında yaptığı keşif gibi bireysel sesbirim üzerinde fark edilebilen bir şeydir (Labov, 1972).

Tasavvufla temas etmiş şairleri bireysel duyarlılıkları ile grup içinde var olma çabaları arasında bir sosyal kimlik çatışmasına götürür. Bir tarafta kendi açmazlarını modern sanatın dili ile anlatma isteği; öte yanda büyük ve aşkın bir hakikatin içinde “ben”inden sıyrılıp, o aşkın bütüne dâhil olması beklentisi arasında bir kimlik çatışması yaşanır.

Bu başat kontrast, sadece Ekecik’in değil, çağın bütün benzer endişeler taşıyan kalemlerinde görülebilir. Birey odaklı modern sanatın araçları ile tasavvufi kavrayışları ifade etmeye çalışmak söz konusu kontrastın bir başka yönüdür. Sanatçı bir benlik olarak var olma iddiasından vazgeçmeden kaynağını İslam dininden alan tasavvuftan ödünçlemeler yapar. Ekecik’in şiiri ise ulaşılmaya çalışılan bu sentezin değişik duraklarından biridir ancak.

Dinî duyarlılıkları sanatının merkezine koymuş bir şair olarak Ekecik, şiirlerinde bu söylem alanının dil edimlerinden yararlanmaya çalışır. O, kaynağını İslam tasavvufundan alan düşünce ve duyguları modern imajlarla ifade eden bireyci bir şairdir. Şiirinde tasavvuf, ancak kültürel bir renk olarak vardır. Zira tüm varlık âlemini kendine özgü bir kavrayışla ele alışı ile tasavvuf, dini yaşamının merkezine koymuş saire vazgeçemeyeceği bir derinlik sunar. Kelime ve kavramları ile onun önünde geniş bir coğrafya ve kültürel anlam alanı açar.

Öte yandan Ekecik’in şiiri tasavvuf şiirinin tüm derinliklerini taşımaz. Bireyci sanatsal duyarlılıkları ile o, sadece kendini ait hissettiği bir alanla iletişim kurmaya çalışmaktadır. Bu çabanın ardında modern bireyin kendine bir köken arama, itibarı yüksek bir toplumsal kabul üzerinden kendini ifade etme isteği aranabilir. Ait olduğu toplumun bir entelektüeli olarak şair, tarihle ve kültürle bir sentez kurmaya çalışır. Böylece de üst toplumsal kimliğinden beklenen öncü faaliyeti gerçekleştirmiş, hem de tarihin ve inancının kendine yüklediğini düşündüğü bir sorumluluğu yerine getirmiş olur.

KAYNAKÇA

- Baş, Türker; Akturan Ulun (2008). **Nitel Araştırma Yöntemleri**. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Bernstein, Basil (1971). **Class, Codes and Control: Theoretical Studies Towards a Sociology of Language**. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bradford, Richard (1994). **Roman Jakobson: Life, Language and Art**. New York: Routledge.
- Ekecik, Ali (1996). **Filiz Süren İlahiler**, Konya: Esra-Sanat Yay., 96s.
- Ekecik, Ali (1996). **Göçüyor Kalbim**, İstanbul: Beyan Yay. 64s.
- Eker, Süer (2007). “Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları Ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımı”, **Gazi Türkiyat**, 1: 127-13.
- Hymes, Dell (1974). **Foundations of Sociolinguistics**. Philadelphia: University Of Pennsylvania Press.
- König Çağlar, Güray (1991). “Toplum-Dilbilim Açısından Dil ve Dil Türleri” **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara: Hitit Yayınevi.
- Labov, William; Yeager, Malcah ve Steiner, Richard (1972). **A Quantitative Study of Sound Change in Progress**. Philadelphia: U.S. Regional Survey
- Mil, B. (2007). “Nitel Araştırmalarda Söylem Analizi ve İlkeleri”. A.Yüksel, B. Mil., Y. Bilim. (Ed.), **Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin** (ss.157-167). Ankara: Detay Yayıncılık
- Solak, Ömer (2012). **Türk Romanında Merkez-Taşra Karşıtlığı**. Konya: Tablet Yay.
- Sözen, Edibe. (1999). **Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite**. İstanbul: Paradigma Yayınları.